

О. Комарницький

**СТУДЕНТСТВО ІНСТИТУТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ
РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ У 1920-1930-Х РР.:
АНАЛІЗ ПАРТІЙНОГО СКЛАДУ**

У статті показано розподіл студентів педагогічних навчальних закладів радянської України 20-30-х рр. ХХ ст. за партійністю. Автор доводить, що у 1920-х рр. відсоток комуністів і комсомольців відносно безпартійної молоді був незначним. На початку 30-х рр. більшовикам певною мірою вдалося реалізувати свою ідею про домінування у студентському середовищі партійно-комсомольського прошарку.

Ключові слова: студенти, інститут, педтехнікум, комуністи, комсомольці.

У 20-30-х рр. ХХ ст. переважна більшість студентів була безпартійною. Радянська влада все робила для зростання у їхньому середовищі кількості комуністів та комсомольців, зважаючи на вагомий роль партійно-комсомольського прошарку у процесі ідеологізації навчального процесу. Завдяки партійній молоді посилювався контроль над вишами з боку держави. Поступово кількість таких студентів зростала, хоча і не суттєво. Якщо у 1923-1924 н.р. серед студентів інститутів усіх типів було 5,2% комуністів і 2,7% комсомольців [43, с. 91, 71, арк. Зв.], то у 1925-1926 н.р. – відповідно 10,4% і 7,9% [54, арк. 8]. У 1929-1930 н.р. у вишах налічувалося 15,5% комуністів і 24,6% комсомольців [46, с. 3].

Меншим був відсоток комуністів у педвишах. У 1922-1923 н.р. члени чи кандидати в члени КП(б)У і ЛКСМУ становили тут лише 2,6% студентів ІНО [48, арк. 149; 69, арк. 59]. У 1923-1924 н.р. в цих закладах комуністи становили 2,9%, комсомольці – 2,1%, у 1924-1925 н.р. – відповідно 3,2% і 5% [41, с. 56], у 1925-1926 н.р. – 6,8% і 9,4% [54, арк. 8], у 1926-1927 н.р. – 9,5% і 15,9% [70, арк. Зв.]. У 1928-1929 н.р. відсоток комуністів в інститутах становив 14,3%, комсомольців – 24,6%, у 1929-1930 н.р. – відповідно 12,3%, 29,7% [74, с. 205].

Відносні показники партійних студентів різних вишів УСРР зафіксовано у наступній таблиці.

Таблиця 1 [54, арк. 8, 19]

Розподіл студентів інститутів УСРР за партійністю (1925-1926 н.р.)

Типи навчальних закладів	Члени та кандидати в члени КП(б)У (%)	Члени та кандидати в члени ЛКСМУ (%)
Індустріально-технічні	13,0	8,2
Сільськогосподарські	12,9	11,6
Соціально-економічні	22,8	11,4
Педагогічні	6,8	9,4
Медичні	4,3	3,1
Мистецькі	2,8	5,1
Разом	10,4	7,9

Таким чином, відсоток партійної приналежності студентів підвищив був значно нижчим, ніж в соціально-економічних, сільськогосподарських та індустріально-технічних вишах.

На конкретних прикладах покажемо градацію інститутів народної освіти за партійною приналежністю студентів, умовно прийнявши як зіставні, показники 1925-1926 рр. Найбільшим відсоток комуністів і комсомольців був у Донецькому ІНО (дислокувався у м. Луганськ. – Авт.). Професор В.С.Курило повідомляє, що у 1925 р. тут навчалися 28 членів і кандидатів в члени ВКП(б) (18,2% від загальної кількості студентів) і 45 членів ЛКСМУ (29,2%) [44, с. 354]. Дописувач журналу «Студент революції» Д.Ірклієвський повідомляє, що партійно-комсомольське ядро у 1927 р. становило 75%, що, на нашу думку, не відповідає дійсності [42]. Щодо інших інститутів народної освіти, то, взявши до уваги відсоток комуністів і комсомольців серед студентської молоді, розташуємо їх у такій послідовності: Кам'янець-Подільський, Київський, Волинський, Одеський, Миколаївський, Полтавський, Херсонський, Харківський, Ніжинський, Катеринославський ІНО. У Кам'янець-Подільському ІНО в 1922-1923 н.р. партійними були лише 11 студентів із 371 [30, арк. 117]. Наступного навчального року серед студентів налічувалося 1,3% комуністів і 2,2% комсомольців, у 1924-1925-му відповідно – 2,7% і 4,7%, у 1925-1926-му – 6,1% і 26,8%, у 1926-1927-му – 6,5% і 43,1%, у 1927-1928-му – 11,7% і 25,9% [4, с. 19; 31, арк. 108; 32, арк. 121; 33, арк. 68зв.; 34, арк. 1; 49, арк. 69; 55, арк. 474зв.]. У Київському ІНО в січні 1923 р. партійні студенти становили лише 1,7% [51, арк. 95]. На початку 1925 р. серед молоді було 6,8% комуністів і 9,9% комсомольців [56, арк. 311], у 1925-1926 н.р. – відповідно 7,6% і 11,3% [55, арк. 592], у 1929-1930 н.р. – 9,7% і 19,5% [1]. У Волинському ІНО в березні 1923 р. було 5,4% членів і кандидатів в члени КП(б)У й 1,7% комсомольців, у другому триместрі 1923-1924 н.р. – відповідно 3,3% і

2,9% [50, арк. 1зв.; 9, 143а], у третьому триместрі 1925-1926 н.р. – 5,7% і 9,6% [21, арк. 48зв.; 22, арк. 6]. У лютому 1927 р. в закладі навчалися 34 комсомольці (17,9% від загальної кількості студентів) [17, арк. 23; 18, арк. 36]. У квітні 1929 р. в інституті налічувалося 37 комуністів і комсомольців, серед яких 25 були студентами. За соціальною ознакою 20 осіб належали до службовців, 15 – селян, 2 – робітників; за статтю – 27 чоловіків і 10 жінок [19, арк. 1]. У березні 1930 р. у виші налічувалося 79 комуністів, 68 з яких були студентами [20, арк. 35-38]. Одеський ІНО у 1921 р. мав у своєму складі 2 студенти-комуністи і 5 комсомольців [73, с. 63], у 1925-1926 н.р. – відповідно 42 (5,7% від загальної кількості молоді) і 66 (8,9%) [55, арк. 88зв.], у 1928-1929 н.р. – 93 і 216 (загалом – 30%) [73, с. 63]. У Миколаївському ІНО на 1 липня 1922 р. навчався лише 1 комуніст [26, арк. 24], у квітні 1923 р. – 5 комуністів і комсомольців (3% від загальної кількості) [25, арк. 37зв.], у грудні 1923 р. – 11 (5,8%) [26, арк. 20], на 1 січня 1925 р. – 17 (6,8%) [56, арк. 747]. У Полтавському ІНО в 1923 р. було 7 комуністів (2,1%) і 3 комсомольці (0,9%) [51, арк. 13], у 1924 р. – відповідно 12 (2,9%) і 12 (2,9%) [47], у листопаді 1925 р. – 12 (4,5%) і 23 (8,6%) [58, арк. 100], у 1927-1928 н.р. – 24 (4,5%) і 123 (23,1%), у 1929-1930 н.р. – 62 (7,2%) і 252 (29,2%) [60, арк. 33]. У Херсонському ІНО в січні 1923 р. студіювали 4 комуністи (1,5%) [28, арк. 22], на 27 червня 1923 р. – 1 комуніст (0,3%) і 2 комсомольці (0,6%) [53, арк. 15], на 23 листопада 1924 р. – відповідно 18 (7,8%) і 11 (4,8%) [29, арк. 11]. Харківський ІНО у 1925-1926 н.р. мав 102 комуністи (6,1%) і 79 комсомольців (4,7%) [57, арк. 181]. У Ніжинському ІНО в 1925-1926 н.р. було 4 комуністи (1,9%) і 15 комсомольців (7,1%) [59, арк. 4зв.]. У Катеринославському ІНО у 1922-1923 н.р. навчалися 5 комуністів і 12 комсомольців [68, арк. 60], у листопаді 1923 р. – відповідно 33 (4,8%) і 12 (1,7%) [16, арк. 18-19зв.], у 1925-1926 н.р. – 77 (7,4%) і 15 (1,4%) [55, арк. 399зв.].

На початку 30-х рр. більшовикам певною мірою вдалося реалізувати свою ідею про домінування у студентському середовищі партійно-комсомольського прошарку. У 1931-1932 н.р. серед студентів інститутів усіх типів було 20,5% комуністів і 30,4% комсомольців [46]. У наступні роки питома вага партійних студентів зменшилася. Ю.С.Борисов пояснює це тим, що до 1932 р. була завершена організаційна перебудова вишів і технікумів, що істотно змінила їх соціальний склад. У зв'язку з цим відпала необхідність в систематичних мобілізаціях і відрядженнях на навчання. Виші і технікуми стали поповнюватися в основному через загальний конкурс [3, с. 143].

У 1930-1931 н.р. відсоток комуністів в інститутах педагогічного профілю становив 12,9%, комсомольців – 28,8% (у педтехнікумах –

відповідно 2,3% і 36,1%), у 1931-1932 н.р. – відповідно 18,7%, 31,5%, 2,7% і 41,5% [74, с. 205].

У низці вишів цей показник був нижчим, у порівнянні із загальноукраїнським. Так, у Вінницькому ІСВ 5 лютого 1931 р. на цей факт звертали увагу учасники партійно-комсомольських зборів вишу. У резолюції пропонувалося врахувати його під час майбутнього набору студентів [12, арк. 9]. У цьому напрямку було проведено відповідну роботу, внаслідок якої у 1931-1932 н.р. у виші вже навчалося 9,3% комуністів і 29,1% комсомольців [63, арк. 363]. У Новомосковському ІСВ на 1 січня 1933 р. комуністи становили 7,9%, комсомольці – 34,3% [67, арк. 173]. У листопаді 1931 р. у Кам'янець-Подільському ІСВ налічувалося 9,9% комуністів і 35,3% комсомольців [39, арк. 65], у січні 1932 р. – 9,3% і 36,8% [5, арк. 18], у липні – 10,1% і 37,5% [61, арк. 56], у жовтні того року – 10,3% і 37,6%, у січні 1933 р. – 14,3% і 44,9%, у лютому того ж року – 14,7% і 44,7% [36, арк. 5, 38; 68, арк. 91]. В Уманському ІСВ у квітні 1932 р. питома вага комуністів сягала 19%, комсомольців – 26% [5, арк. 18]. У Житомирському ІСВ в 1931 р. було 6,8% комуністів і 38,5% комсомольців, у 1933 р. – відповідно 6,6% і 31,3% [65, арк. 89], у Запорізькому – у 1932 р. – відповідно 8,9% і 38,2% [23, арк. 21], Бердянському – на 1 листопада 1932 р. – 9,3% і 39,8% [65, арк. 140-141], навесні 1933 р. – 3,8% і 44,2% [63, арк. 64-66; 66, арк. 26]. Найнижчим показник партійності студентів був у Польському педінституті: в першому кварталі 1933 р. комуністи становили лише 2,9%, комсомольці – 11,7% [24, арк. 3]. Водночас, у Луганському ІПО в 1932-1933 н.р. члени і кандидати в члени КП(б)У становили 15,9%, комсомольці – 40,5% [45, с. 59], Криворізькому ІПО – на 20 жовтня 1931 р. – відповідно 19,8% і 36,2% [64, арк. 14], Бердичівському ІСВ – в березні 1932 р. – 7,07% і 44,2% [5, арк. 1], у січні 1933 р. – 8,76% і 35,3% [62, арк. 23].

Подібне спостерігалось і після реорганізації ІСВ та ІПО у педінститути. Так, у 1935 р. у Харківському педінституті серед студентів 7,5% були комуністами, 48,9% – комсомольцями [72, арк. 180], Луганському – відповідно 10,4% і 44% [45, с. 59]. У більшості педвишів у середині 30-х рр. партійно-комсомольський прошарок був нижчим за 50%. Зокрема, у Вінницькому педінституті у 1934 р. навчалися 3,2% комуністів і 32,2% комсомольців [7, арк. 15; 8, арк. 1; 9, арк. 5; 13, арк. 1], у 1935 р. – відповідно 3,2% і 41,6% [6, арк. 15; 10, арк. 3]. У наступні роки становище змінилося. Якщо у 1937 р. у виші нараховувалося ще 210 студентів-комсомольців [14, арк. 4], то вже у 1939 р. в одному із звітів зазначалося, що інститут «є майже комсомольський». На 10 вересня 1939 р. із 935 студентів 901 був членом ЛКСМУ [11, арк. 11, 19]. У 1933-1934 н.р. різко зменшилася питома вага комуністів і комсомольців у

Кам'янець-Подільському педінституті: відповідно до 5,1% і 37,4% [37, арк. 116]. Через це на початку 1934 р. директор інституту Гостоган у зверненні до райкомів ЛКСМУ райвідділів народосвіти, профспілки «Робос» роз'яснював: «Кам'янець-Подільський педагогічний інститут по своєму територіальному розташуванню займає місце на стику соціалістичної і капіталістичної системи. Був довгий час притулком зграї контрреволюційних петлюрівців. Тому вимагає до себе особливої з вашого боку уваги щодо поповнення його студентами з комсомольської, робітничої і колгоспної молоді» [35, арк. 34]. Очевидно заклик подіяв. У жовтні того ж року дозволили провести додатковий набір студентів, у ході якого добрали ще 50 членів партії [35, арк. 160]. Такий крок певною мірою покращив відсоток партійного студентства. Так, у січні 1935 р. комуністами були 6,8% студентів, комсомольцями – 42,4% [38, арк. 5], у квітні того ж року – відповідно 7,02% і 42,3% [38, арк. 63]. У Ніжинському педінституті в 1935 р. комуністи серед студентської молоді становили 7,5%, комсомольці – 38,3% [72, арк. 105]. У Київському педінституті в 1935 р. відсоток комуністів складав лише 4,7% [71, арк. 40]. У виші навчалися 300 комсомольців. Тоді ж Одеський педінститут мав 321 комсомольця [71, арк. 36]. Значно менше партійної молоді було в Одеському німецькому педінституті. На 25 лютого 1935 р. тут студіювали 4 комуністи (1,5% від загальної кількості студентів) і 123 комсомольці (32,8%) [27, арк. 31], на 1 квітня 1936 р. – 3 (0,6%) і 141 (29,4%) [27, арк. 68]. У Бердичівському педінституті в 1935 р. було 1,49% комсомольців і 25,6% комуністів [10, арк. 3; 15, арк. 15].

Таким чином, аналіз архівних документів, матеріалів тогочасної періодики дає підстави констатувати, що у 1920-х рр. відсоток комуністів і комсомольців відносно безпартійної молоді був незначним. На початку 30-х рр. більшовикам певною мірою вдалося реалізувати свою ідею про домінування у студентському середовищі партійно-комсомольського пропарку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академуспішність та керівництво академ. роботою // Кузня освіти. – К., 1929. – 15 листопада. – №3. – с.3.
2. Бердянські педагогічні курси та педагогічний технікум (1920-1935 роки) / [упоряд.: І.І.Лиман, В.М.Константінова] // Матеріали з історії Бердянського державного педагогічного університету. – К.: Знання України, 2008. – Т. III. – 596 с.
3. Борисов Ю.С. Изменения социального состава учащихся в высших и средних специальных учебных заведениях (1917-1940 гг.) / Ю.С.Борисов // Культурная революция в СССР 1917-1965 гг.: сб. ст. – М.: Наука, 1967. – с.129-143.

4. Геринович В. До історії Кам'янець-Подільського Інституту Народної Освіти / Володимир Геринович // Записки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти. – Кам'янець на Поділлі: друкар. ім. Леніна, 1927. – Т.2. – с.1-24.
5. Державний архів Вінницької області. – Ф.П.136. – Оп.6. – Спр.20.
6. Держархів Вінницької обл. – Ф.П.136. – Оп.6. – Спр.438.
7. Держархів Вінницької обл. – Ф.П.136. – Оп.6. – Спр.492.
8. Держархів Вінницької обл. – Ф.П.136. – Оп.6. – Спр.493.
9. Держархів Вінницької обл. – Ф.П.136. – Оп.6. – Спр.603.
10. Держархів Вінницької обл. – Ф.П.136. – Оп.6. – Спр.605.
11. Держархів Вінницької обл. – Ф.П.136. – Оп.6. – Спр.951.
12. Держархів Вінницької обл. – Ф.П.292. – Оп.1. – Спр.5.
13. Держархів Вінницької обл. – Ф.П.292. – Оп.1. – Спр.21.
14. Держархів Вінницької обл. – Ф.П.292. – Оп.1. – Спр.42.
15. Держархів Вінницької обл. – Ф.П.457. – Оп.1. – Спр.438.
16. Державний архів Дніпропетровської області. – Ф.П.1. – Оп.1. – Спр.1168.
17. Державний архів Житомирської області. – Ф.П.211. – Оп.1. – Спр.9.
18. Держархів Житомирської обл. – Ф.П.211. – Оп.1. – Спр.10.
19. Держархів Житомирської обл. – Ф.П.211. – Оп.1. – Спр.24.
20. Держархів Житомирської обл. – Ф.П.211. – Оп.1. – Спр.25.
21. Держархів Житомирської обл. – Ф.Р.266. – Оп.1. – Спр.135.
22. Держархів Житомирської обл. – Ф.Р.266. – Оп.1. – Спр.150.
23. Державний архів Запорізької області. – Ф.Р.3674. – Оп.1. – Спр.301.
24. Державний архів міста Києва. – Ф.Р.920. – Оп.6. – Спр.34.
25. Державний архів Миколаївської області. – Ф.Р.99. – Оп.1. – Спр.638.
26. Держархів Миколаївської обл. – Ф.Р.99. – Оп.1. – Спр.662.
27. Державний архів Одеської області. – Ф.Р.1561. – Оп.1. – Спр.569.
28. Державний архів Херсонської області. – Ф.Р.414. – Оп.1. – Спр.692.
29. Держархів Херсонської обл. – Ф.Р.469. – Оп.1. – Спр.7.
30. Державний архів Хмельницької області. – Ф.Р.302. – Оп.1. – Спр.395.
31. Держархів Хмельницької обл. – Ф.Р.302. – Оп.1. – Спр.459.
32. Держархів Хмельницької обл. – Ф.Р.302. – Оп.1. – Спр.566.
33. Держархів Хмельницької обл. – Ф.Р.302. – Оп.1. – Спр.710.
34. Держархів Хмельницької обл. – Ф.Р.302. – Оп.1. – Спр.943.
35. Держархів Хмельницької обл. – Ф.Р.302. – Оп.1. – Спр.1839.
36. Держархів Хмельницької обл. – Ф.Р.302. – Оп.1. – Спр.1841.
37. Держархів Хмельницької обл. – Ф.Р.302. – Оп.1. – Спр.2066.
38. Держархів Хмельницької обл. – Ф.Р.302. – Оп.1. – Спр.2208.
39. Держархів Хмельницької обл. – Ф.Р.302. – Оп.4. – Спр.45.

40. Дмитрієв. Глибокий сон / Дмитрієв // Студент революції. – Харків, 1931. – №19-20. – с.30.
41. Звігальський Я. Професійна освіта на Україні / Яків Звігальський, Микола Іванов. – Б.м., б.в., 1927. – 410 с.
42. Ірклієвський Д. Донецький ІНО / Д.Ірклієвський // Студент революції. – 1927. – №1. – с.81.
43. Кравчук Х.А. Організації Комуністичної спілки молоді України у ВНЗ УСРР у 1920-і роки / Х.А.Кравчук // Наука. Релігія. Суспільство: наук. журн. – Донецьк: Наука і освіта, 2010. – №3. – с.90-95.
44. Курило В.С. Освіта та педагогічна думка Східноукраїнського регіону у ХХ столітті / В.С.Курило. – Луганськ, 2000. – 460 с.
45. Паніотов І.І. Комуністична партія України в боротьбі за розвиток народної освіти (1931-1941 рр.) / І.І.Паніотов. – Харків, 1973. – 188 с.
46. Підготовка фахівців у другій п'ятирічці // Студент революції. – 1932. – №6. – с.3.
47. Полтавський Інститут Народної Освіти // Студент революції. – 1924. – №1-2. – с.91.
48. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України). – Ф.166. – Оп.2. – Спр.1000.
49. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.2. – Спр.1017.
50. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.2. – Спр.1057.
51. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.2. – Спр.1077.
52. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.2. – Спр.1123.
53. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.2. – Спр.1145.
54. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.5. – Спр.258.
55. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.5. – Спр.289.
56. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.5. – Спр.566.
57. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.5. – Спр.567.
58. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.5. – Спр.573.
59. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.7. – Спр.9.
60. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.9. – Спр.306.
61. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.10. – Спр.1488.
62. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.10. – Спр.1498.
63. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.10. – Спр.1546.
64. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.10. – Спр.909.
65. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.11. – Спр.148.
66. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.11. – Спр.149.
67. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.11. – Спр.150.
68. Центральний державний архів громадський об'єднань України (ЦДАГО України). – Ф.1. – Оп.20. – Спр.1513.
69. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.1776.

70. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.2703.
71. ЦДАГО України. – Ф.7. – Оп.1. – Спр.1079.
72. ЦДАГО України. – Ф.7. – Оп.1. – Спр.1249.
73. Юрженко О. Одеському університету – сто років / О.Юрженко, З.Першина, Г.Вязовський. – Одеса: Маяк, 1965. – 100 с.
74. Ясницький Г.І. Розвиток народної освіти на Україні (1921-1932 рр.) / Г.І.Ясницький. – К.: вид-во Київ. ун-ту, 1965. – 256 с.

* * *

УДК 328.123:277.4

О. Ляхно

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ОПОЗИЦІЙНИХ РУХІВ ПОМІЖ ВІРУЮЧИХ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯН-БАПТИСТІВ

У статті розкриваються об'єктивні та суб'єктивні причини кризи церкви Євангельських християн-баптистів у СРСР, у тому числі й Україні, упродовж 1940-х – початку 1960-х рр. Наводяться різні аргументи вчених-релігієзнавців і безпосередніх учасників розглядуваних подій щодо виокремленої проблеми наукового пошуку.

Ключові слова: *Євангельські християни-баптисти, конфесія, криза, опозиція, розкол.*

Як відомо, упродовж 1960-х – 1980-х рр. на території Радянського Союзу фактично діяло два релігійних центри конфесії Євангельських християн-баптистів (ЄХБ): легальний, визнаний радянськими та партійними органами влади (Всесоюзна Рада ЄХБ), і нелегальний, утворений із тих осіб, котрі відійшли від ВР ЄХБ (спочатку він носив назву «Ініціативна група», а пізніше – «Організаційний комітет зі скликання надзвичайного Всесоюзного з'їзду церкви ЄХБ»; з 1965 р. – Рада Церков ЄХБ (РЦ ЄХБ) як очільник Стілки Церков (СЦ ЄХБ).

Визначення передумов і причин організаційного розколу в радянському євангельсько-баптистському братстві на теренах України й утворення церковної опозиції в конфесії до цих пір залишається науковою проблемою.

Загалом дослідники виділяють кілька причин кризи церкви ЄХБ у 1940-х – на початку 1960-х рр. Одна група (переважно духовні діячі та конфесійні історики церкви) вказує на зовнішні, штучні причини кризи; у свою чергу позаконфесійні дослідники (переважно радянські)